

گروه حقوق

عنوان پایان نامه:

صلاحیت دولتها در تحدید دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی با تاکید بر چین

استاد راهنما:

دکتر حسن خسروی

استاد مشاور:

دکتر حسین آل کجیاف

نگارش:

زهرا کلانتری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته: حقوق بین الملل

زمستان ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تشکر و قدردانی

در اینجا از تمامی اساتید ، به ویژه از اساتید عالیقدر جناب آقای دکتر خسروی که راهنمایی اینجانب را در پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند و نیز جناب آقای دکتر آل کجباف که از ارشادات ایشان بهره ها بردم ، تشکر و سپاسگزاری می نمایم .

تقدیم به

نثار گامهای خسته اسوه های محبت و ایثار

پدر و مادر عزیزم

که وجودم برایشان همه رنج بود و وجودشان برایم همه مهر

توانشان رفت تا به توانی برسم و مویشان سپیدی گرفت

تامن سپید روی بمانم.

چکیده

ارتباطات اینترنتی مرزهای جغرافیایی را در هم نوردیده و قلمرو جدیدی برای فعالیتهای بشر فراهم نموده است . با توجه به نفوذ اینترنت در عرصه های مختلف حقوقی ، سیاسی ، مالی ، تجاری و اجتماعی ، دولتها خود را ناگزیر از قانونمند نمودن اینترنت دیده و به فراخور حال خود ، قوانین داخلی و بین المللی برای این فضا وضع نموده اند . لیکن ماهیت فرامرزی و ابعاد بین المللی اینترنت باعث شده تنظیم آن توسط حاکمیت های مختلف موجب اصطکاک صلاحیتهای شده و ابهامات حقوقی این فضا افزوده گردد . بنابراین تلاش یکجانبه دولتها برای قانونمند نمودن اینترنت بدون همکاری بین المللی بی حاصل خواهد بود .

فضای مجازی رایانه ای این امکان را فراهم آورده تا اطلاعات بدون دخالت دولتها و هر گونه مانع جغرافیایی در دسترس تمام افراد دنیا قرار گیرد . این ویژگی هر چند موجب تحقق حقوق بشر از جمله حق آزادی بیان و آزادی اطلاعات می گردد . لکن اصول دیگر حقوق بشر از جمله حریم خصوصی ، منع تبعیض و دیگر اصول مشابه را خدشه دار نموده و موجب می شود اینترنت مانند دیگر ابزار اطلاع رسانی مشمول محدودیتهای پیش بینی شده در اسناد بین المللی گردد . البته نقض فاحش حق آزادی بیان توسط یک دولت ممکن است زمینه مداخله بشر دوستانه کشورهای دیگر را نسبت به چنین دولتی فراهم آورد .

واژگان کلیدی : آزادی اطلاعات ، اینترنت ، فضای مجازی

فهرست مطالب

مقدمه	۴
الف - بیان مساله	۴
ب - اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
پ - اهداف تحقیق	۵
ت - سوالات اصلی	۵
ث - سئوالات فرعی:	۶
ج - فرضیات پژوهش	۶
چ - پیشینه تحقیق	۷
ح - روش تحقیق	۹
خ - شناسه واژه ها و تعاریف آنها	۹
فضای مجازی یا فضای سایبری	۱۰
بخش اول : مفاهیم و مبانی دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی	۱۱
فصل اول : فضای مجازی رایانه ای	۱۱
گفتار اول : تعریف فضای مجازی و ماهیت آن	۱۶
مبحث اول : تعریف فضای مجازی	۱۶
مبحث دوم : ماهیت فضای مجازی	۲۰
گفتار دوم : فضای مجازی از منظر حقوقی	۲۴
مبحث اول : ارتباط فضای مجازی با مرزهای جغرافیایی	۲۴
مبحث دوم : قواعد حاکم بر فضای مجازی	۲۵
فصل دوم : مبنای اصل دسترسی آزاد به اطلاعات و مبانی نظری و حقوقی آن	۲۸

گفتار اول : اصل آزادی اطلاعات	۲۹
مبحث اول : تاریخچه آزادی اطلاعات	۲۹
مبحث دوم : آزادی اطلاعات و مفاهیم مشابه	۳۰
گفتار دوم : مبانی حق دسترسی آزاد به اطلاعات	۳۲
مبحث اول : مبانی نظری	۳۲
مبحث دوم: مبانی حقوقی	۳۳
بخش دوم : آزادی اطلاعات در قلمرو نظام حقوق بین الملل	۳۸
فصل اول : اسناد مربوط به آزادی اطلاعات	۳۸
گفتار اول : منابع حقوقی بین‌المللی آزادی اطلاعات	۳۸
گفتار دوم : منابع ملی حمایت از آزادی اطلاعات	۵۴
فصل دوم : محدودیت های آزادی انتقال اطلاعات	۵۹
گفتار اول : اسناد دولتی	۵۹
گفتار دوم : امنیت ملی و نظم عمومی	۶۱
گفتار سوم : اسرار دولتی	۶۷
گفتار چهارم : حفظ حریم خصوصی	۷۶
بخش سوم : صلاحیت محدود کنندگی دولتها در دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی	۸۵
فصل اول : مفهوم صلاحیت از دیدگاه حقوق بین الملل و اعمال آن در فضای مجازی	۸۵
گفتار اول : صلاحیت تجویزی یا اعمال قانون	۸۵
گفتار دوم : صلاحیت قضائی	۸۶
گفتار سوم : صلاحیت اجرایی	۹۱
فصل دوم : تنظیم و قاعده مند نمودن فضای مجازی توسط دولتها	۹۲

گفتار اول : خدمات اینترنت در عرصه اشاعه اطلاعات	۹۲
گفتار دوم : فیلتر گذاری فضای مجازی	۱۰۱
گفتار سوم : نظام حقوقی فضای مجازی	۱۰۳
بخش چهارم: مداخله بشر دوستانه در موارد نقض حق دسترسی به اطلاعات	۱۰۵
فصل اول : اصل عدم مداخله	۱۰۵
گفتار اول : تبیین اصل عدم مداخله	۱۰۵
گفتار دوم : استثناء مداخله بشردوستانه	۱۰۹
فصل دوم : دخالت در امور داخلی کشورها در موارد نقض حق دسترسی آزاد به اطلاعات در فضای مجازی	۱۱۴
نتیجه گیری	۱۱۸
منابع و ماخذ	۱۲۱
منابع فارسی	۱۲۱
کتاب	۱۲۱
مقالات:	۱۲۳
پایان نامه ها:	۱۲۴
سایت های اینترنتی	۱۲۴
فهرست منابع خارجی	۱۲۷

الف - بیان مساله

امروزه اینترنت با توجه به ویژگیهای منحصر به فرد خود، آثار شگرفی بر کلیه سطوح حقوقی و سیاسی جامعه بین المللی گذارده است. توسعه روز افزون اینترنت به گونه ای بوده است که اگر در چند دهه پیش، صرفاً ارگانهای دولتی و مراکز تحقیقاتی و اشخاص خاص، امکان بهره برداری و فعالیت در فضای مجازی را داشتند، در حال حاضر حتی افراد عادی نیز براحتی می توانند به این پدیده بی نظیر عصر اطلاعات دسترسی یابند.

اینترنت که از ارتباط چندین شبکه رایانه ای بوجود می آید فراتر از مرزهای جغرافیایی قدم گذاشته و محیطی فارغ از دنیای فیزیکی تحت عنوان فضای مجازی بوجود آورده است که در آن کاربران می توانند تجارت، مکاتبه، خرید، مشاوره، تحصیل و غیره نمایند.

امروزه دیگر دولتها نمی توانند نسبت به تنظیم حقوقی فضای مجازی بی اعتنا بوده و آن را به خود کاربران و یا ارائه کنندگان خدمات اینترنتی واگذار نمایند. بلکه جنبه های مختلفی از مسائل مالی و تجاری مانند قوانین مالیاتی، حقوق مالکیت فکری، تجارت الکترونیک همچنین سیاست و اخلاق حسنه، دولتها را ناگزیر از چاره اندیشی جهت قانونمند نمودن فضای مجازی نموده است.

لکن با توجه به اینکه حقوق و قواعد هر جامعه ای اصولاً در چارچوب مرزهای آن دارای معنا می باشد و با توجه به اینکه فضای مجازی مرزهای زمینی و خاکی نداشته بلکه از تعداد زیادی شبکه رایانه ای بوجود آمده که اطلاعات را بدون هیچ مانع جغرافیایی به آنسوی مرزهای ملی منتقل می نمایند. لزوم شناسایی حقوقی شایسته جهت قانونمند سازی این فضا و نهادهای ذی صلاح مجری آن در سطح ملی و بین المللی بسیار ضروری است.

اما انتخاب چین بعنوان مطالعه مقایسه ای بدین سبب بود که از این کشور به عنوان یک نمونه بارز از کشورهای محدود کننده اینترنت نام برده می شود. بستن وسیع کافی نت ها و زندانی کردن کاربران اینترنت، نمونه ای از تلاش های دولت چین برای اعمال کنترل بر فضای اینترنتی به شمار می رود. تاکنون بیش از ۱۴ هزار کافی نت

در چین تعطیل شده، یک منتقد به ۱۱ سال زندان محکوم شده است و کلیه ISP های چینی به دستور دولت مجبور به امضای تعهدنامه ای شده اند که در آن موظف به سانسور مطالب در اینترنت می شوند که یاهو نیز این تعهدنامه را امضا کرده است .

ب - اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت و ضرورت آشنایی با نظام بین المللی آزادی دسترسی به اطلاعات و نقش دولتها و علی الخصوص دستگاه قضایی در برخورد با آن با توجه به نقش و کارکرد اساسی و مهم دادگستری در جامعه از یکسو و با مد نظر قراردادن تغییرات و پیشرفتهای حاصل شده در نظامهای قضایی کشورهای متمدن و ضرورت ایجاد تغییرات در تشکیلات و سیستم دادرسی از سوی دیگر ، مشخص می شود ، تا بتوان در پرتو این تحقیقات و مناظرات و مباحث مبتنی بر اصول حقوقی و موازین فقهی و حقوقی به الگوی کارآمدی دست یابیم .

پ - اهداف تحقیق

هدف اصلی از بررسی این مقوله ، شرح ابهاماتی است که در قوانین داخلی بنظر می رسد و اینکه اصولا چه راه حل مناسبی در رفع این معضلات وجود دارد . استفاده از دستاوردهای حقوق بشر و مطالعات تطبیقی در جهت اصلاح قوانین موجود در چارچوب شرع مقدس اسلام و ارتقاء دانش کادر قضایی کشور از جمله راهکارهای این تحقیق است .

۱- بیان نیاز و توجه بیشتر مجامع و سازمانهای بین المللی در جهت تدوین و توسعه قوانین و مقررات بین المللی و متحد الشکل برای آزادی اطلاعات در فضای مجازی اینترنت.

۲- بیان نقشی که اینترنت می تواند در چارچوب قوانین و مقررات بین المللی در توسعه و شکوفائی حقوق اساسی بشری از طریق آزادی اطلاعات در آن داشته باشد.

ت - سوالات اصلی

الف - حق دسترسی به اطلاعات از طریق اینترنت در نظام حقوق بین الملل چگونه نهادینه شده است؟

ب- صلاحیت نهادهای ذی صلاح در سطح ملی یا بین المللی جهت انتظام بخشی حقوقی حق دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی چگونه موجه سازی می شود؟

ث - سئوالات فرعی:

- الف - مبانی نظری و حقوقی حق دسترسی به اطلاعات و محدودیت های وارده بر آن در نظام بین المللی چیست ؟
- ب - چه ارتباط منطقی بین حق دسترسی به اطلاعات از طریق اینترنت و صلاحیت دولتها در اعمال حاکمیت و نظام حقوقی خود وجود دارد و نظام حقوقی شایسته در این خصوص از چه شاخصه ها و قواعدی برخوردار می باشد؟
- و - کشور چین تحت چه شرایط و ضوابطی بر فضای سایبر محدودیتهایی را اعمال نموده است ؟
- ج - کشور چین تحت چه شرایط و ضوابطی بر فضای سایبری محدودیت هایی را اعمال نموده است ؟
- د- آیا امکان و رابطه بشردوستانه در مورد نقض دسترسی به اطلاعات در نظام حقوقی بین الملل قابل توجیه می باشد؟

ج - فرضیات پژوهش

- ۱- با توجه به گسترش و سیطره اینترنت بر امور مختلف زندگی، بهره گیری از این وسیله برای کلیه اعضای جامعه بین المللی غیر مترقبه می باشد.
- ۲- شناخت ابعاد مختلف حقوقی فضای مجازی می تواند به دولت ها و جامعه بین المللی در اتخاذ راهکارهای مناسب جهت تضمین حق دسترسی به اطلاعات به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشروفرآیند مکرراتیک نمودن اعمال زمامداری دولتها و در صورت لزوم جهت وضع قواعد حقوقی جدید، مفید می باشد.
- ۳- قوانین و مقررات راجع به حمایت از آزادی اطلاعات در فضای مجازی در چین، عمدتاً در سالهای اخیر تدوین شده است.

۴-قوانین و مقررات که ازسوی مقامات دولتی چین برای کنترل اطلاعاتی که درآن کشور جریان دارد درحقیقت تدابیری هستند که درجهت کنترل تماس باخارجیان و جلوگیری ازافشای اطلاعات سیاسی حساس به خارج ازکشور اتخاذشده است.

چ - پیشینه تحقیق

حسب بررسی و تحقیقات به عمل آمده در فضای مجازی اینترنت و همچنین بررسی منابع کتابخانه ای، تحقیقات، پایان نامه، رساله و غیره به این عنوان یافت نشده و اگر هم کتب و مقالاتی بویژه در اینترنت وجود دارد، یا با یکسو نگری موضوع را تحلیل کرده اند، یا بصورت پراکنده در این خصوص ارائه نموده اند. بعنوان نمونه به چند مورد اشاره می کنیم:

- ۱ - در کتاب آزادی اطلاعات^۱ تنها به بررسی آزادی اطلاعات را به صورت کلی بررسی نموده بدون اینکه به صلاحیت دولتها در تحدید دسترسی اطلاعات در فضای مجازی اشاره نماید .
- ۲ - در مقاله نگاهی به قوانین و مقررات اینترنت و فن آوری اطلاعات ایالات متحده امریکا نویسنده(بنام مستعار:تی ان تی)^۲ سعی کرده با نگاهی به قوانین و مقررات مربوط به اینترنت در امریکا راهی برای دسترسی به قوانین مناسب در این خصوص در قوانین ملی ایران جستجو کند .
- ۳ - در کتاب حقوق بشر و اینترنت^۳ نویسنده سعی در بیان و معرفی حقوق جدیدی برای بشر در سایه تحولات تکنولوژیک بوده و اشاره ای به قوانین و مقررات در زمینه آزادی های اساسی بویژه آزادی اطلاعات در این فضای جدید مجازی تکنولوژیک نداشته است .

^۱ - زمانی، سید قاسم، آزادی اطلاعات، تهران، البرز انتشارات، ۱۳۸۵ .

^۲ - <http://www.gerdab.ir>

^۳ - زمانی، سید قاسم و همکاران، حقوق بشر و اینترنت، تهران، انتشارات خرسندی، ۱۳۸۶ .

۴ - در مقاله نظارت بر سایت های اینترنت نقض آزادی بیان (نویسنده آقای دکتر محمود آخوندی) اشاره مختصر به آئین نامه ساماندهی فعالیتهای پایگاههای اطلاع رسانی به استناد اصل ۱۳۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نموده است .

۵ - دکتر نعیم بدیعی نیز در مقاله خود با عنوان گسترش زمینه های آزادی بیان و اطلاعات^۱ بیشتر به بررسی سانسور های آزادی اطلاعات در روزنامه های الکترونیکی رابرسی کرده است .

لذا ایجاب می کرد تحقیقی در حد پایان نامه در زمینه صلاحیت دولتها در تحدید دسترسی به اینترنت با تاکید بر دولت چین، بخصوص آزادی اطلاعات که یکی از آزادی های اساسی حقوق بشر محسوب می شود در فضای مجازی اینترنت که در عصر ارتباطات دیجیتالی امروزه جایگاه خاصی در جوامع بشری یافته، انجام گیرد. تا روشن شود که دانش و تکنولوژی که بشر بخدمت گرفته تا چه حدودی می تواند در توسعه و احیای حقوق اساسی انسانی از طریق آزادی اطلاعات در آن موثر باشد یا در جهت تضعیف جایگاه آن به نفع اقلیتی استفاده شود.

در این تحقیق سعی شده که قوانین ومقررات بین المللی در زمینه آزادی اطلاعات در فضای مجازی بررسی و نقشی که این قوانین در تعیین صلاحیتهای دول در تحدید یا عدم دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی دارند را بررسی نماید، بویژه با تاکید بر چگونگی عملکرد دولت چین در تحدید دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی که امروزه یکی از کیسهای مورد نظر در جوامع بین المللی در این خصوص می باشد و در این تحقیق مورد تاکید قرار خواهد گرفت.

^۱ - <http://www.iranwsis.ir/p/articles/۶۲/>

ح - روش تحقیق

برای مطالعه و بررسی هر موضوعی از روشهای متعددی می توان استفاده نمود . نگارنده با استفاده از منابع کتابخانه ای به صورت فیش برداری از مطالب مربوطه اقدام به جمع آوری ، جرح و تعدیل آن نموده است . روش تحقیق در این پایان نامه ، بیشتر روش توصیفی و تحلیلی است.

خ - شناسه واژه ها و تعاریف آنها

- آزادی اطلاعات

در قرن بیست و یکم آزادی دسترسی به اطلاعات دولتی، که از آن به عنوان آزادی اطلاعات یا جریان آزاد اطلاعات نام برده می شود، یکی از مهم ترین اصول حقوق بشر به شمار می رود. از این نظر کشورهایی که به لحاظ ساختار حکومتی نمی توانند دسترسی آزاد آحاد جامعه به اطلاعات را تضمین کنند، در زمره کشورهای ناقض حقوق بشر به شمار می روند. کشورهای دموکراتیک مدت هاست که ضرورت تدوین قانون عمومیت اسناد دولتی و یا قانون آزادی اطلاعات را درک کرده و اقدامات قانونی لازم را انجام داده اند. با تحولات اخیر فن آوری تبادل اطلاعات و ارتباطات و ایجاد فضای سایبرنتیک، جریان آزاد اطلاعات جزء لاینفک جامعه جدید محسوب شده و دیر یا زود همه کشورها ناچار به پذیرش این اصل خواهند بود. در زیر به اهمیت و تاریخچه آزادی اطلاعات، اقدامات کشورهای گوناگون و سازمان های بین المللی در جهت تحقق آن و موانع جریان آزاد اطلاعات پرداخته خواهد شد.

اینترنت:

اینترنت (INTERNET) را باید بزرگ ترین سامانه ای دانست که تاکنون به دست انسان طراحی، مهندسی و اجرا گردید هاست. ریشه این شبکه عظیم جهانی به دهه ۶۰ میلادی بازمی گردد که سازمانهای نظامی امریکا برای انجام پروژه های تحقیقاتی برای ساخت شبکه ای مستحکم، توزیع شده و با تحمل خطای سرمایه گذاری نمودند.

این پژوهش به همراه دوره ای از سرمایه گذاری شخصی بنیاد ملی علوم امریکا برای ایجاد یک ستون فقرات جدید، سبب شد تا مشارکت های جهانی آغاز گردد و از اواسط دهه ۱۹۹۰، اینترنت به صورت یک شبکه همگانی و جهان شمول دربیاید. وابسته شدن متممی فعالیت های بشر به اینترنت در مقیاسی بسیار عظیم و در زمانی چنین کوتاه، حکایت از آغاز یک دوران تاریخی نوین در عرصه های گوناگون علوم، فن آوری، و به خصوص در نحوه تفکر انسان دارد. شواهد زیادی در دست است که از آنچه اینترنت برای بشر خواهد ساخت و خواهد کرد. تنها مقدار بسیار اندکی به واقعیت درآمده است.

فضای مجازی یا فضای سایبری^۱

فضای مجازی را می توان برای توصیف تمام انواع اطلاعاتی موجود شده از طریق شبکه های رایانه ای به کار برد.

در حقیقت فضای مجازی نوع متفاوتی از واقعیت مجازی و دیجیتالی است که توسط شبکه های رایانه ای هم پیوند تامین می شود که با اندکی مسامحه می توان آن را مترادف با شبکه جهانی اینترنت دانست.

^۱ . virtual world(cyber world) .

بخش اول : مفاهیم و مبانی دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی

فصل اول : فضای مجازی رایانه ای

ایده اینترنت که بسیاری از ما تنها در چند سال اخیر با آن آشنا شده‌ایم ؛ بسیار قدیمی است. ایده اینترنت در اوایل دهه ۱۹۶۰ و در زمانی شکل گرفته که تشکیلات نظامی ایالات متحده آمریکا و «شرکت راند» تصمیم گرفتند از رایانه‌هایی برای حصول اطمینان از امکان برقراری ارتباطات پیوسته در صورت تهاجم هسته‌ای استفاده کنند.^۱ چون آنها می‌دانستند که سیستمی که تنها دارای یک رایانه مرکزی باشد، در مقابل صدمات وارده آسیب‌پذیر خواهد بود، لذا تصمیم گرفتند به جای آن که اطلاعات را در یک رایانه جمع‌آوری و ذخیره و پردازش نمایند، آن را در تعدادی رایانه که در جاهای مختلف و دور از همدیگر هستند قرار داده و از طریق خطوط تلفنی بین آنها ارتباط برقرار کنند. به این ترتیب اطمینان حاصل می‌شد که در صورت حملات سنگین دشمن و تخریب و صدمه به قسمت‌های مهم و حیاتی سیستم‌های ارتباطی و عدم توانایی یک مسیر برای ارسال اطلاعات، سایر سیستم‌های مربوط به تأسیسات نظامی در اطراف کشور از طریق مسیرهای دیگر با هم به تبادل اطلاعات می‌پردازند.

بر این اساس آژانس پروژه تحقیقاتی پیشرفته آرپا^۲ که بخشی از وزارت دفاع (آمریکا) محسوب می‌شود، پیش‌نمونه اینترنت را در سال ۱۹۶۹ با عنوان «آرپانت» با همکاری چند دانشگاه ایجاد کرد. علاوه بر وزارت دفاع آمریکا دانشگاه‌های کالیفرنیا در لس‌آنجلس و سانتا باربارا، یوتا و مؤسسه تحقیقاتی استنفرد، در همان ابتدا به آرپانت متصل شدند. در سال ۱۹۷۱ آرپانت گسترش یافت و دانشگاه‌ها و آژانس‌های دولتی بیشتری را در بر گرفت که دانشگاه هاروارد و مؤسسه صنعتی ماساچوست و سازمان ملی هوانوردی و فضایی آمریکا را شامل می‌شد. قابلیت دسترسی به منابع تحقیقاتی آرپانت توجه تعدادی بیشتر از گروه‌های تحقیقاتی به خصوص آن گروه‌هایی را که قبلاً از خدمات آرپانت استفاده کرده بودند به خود جلب کرد. در نتیجه مؤسسات تحقیقاتی دیگری در کشورهای دیگر به آرپانت متصل شدند. استفاده از پروتکل‌های تی سی پی / آی پی^۳ از سال ۱۹۸۰ به

^۱ . جینادی آنجلیز، جرائم سایبر، ترجمه عبدالصمد خرم‌آبادی و سعید حافظی، انتشارات شورای عالی اطلاع‌رسانی، تهران، ۱۳۸۳ ص ۸

^۲ . ARPA

^۳ . TCP/IP

صورت محدود شروع شد و در سال ۱۹۸۳ آرپانت تصمیم گرفت که تمام رایانه‌های مرتبط به آرپانت از این پروتکل‌ها استفاده کنند. در همین زمان بود که آژانس ارتباطات دفاعی آمریکا^۱، آرپانت را به دو شبکه تقسیم کرد که یکی به تحقیقات و دیگری به امور نظامی اختصاص یافت. قسمت اول که کوچکتر بود به نام آرپانت باقی ماند و شبکه نظامی که بزرگتر هم بود به میل نت معروف شد. در سال ۱۹۸۶ بنیاد ملی علوم^۲ آمریکا یک سیستم ارتباط بین شبکه‌ای با مسیر طولانی را بوجود آورد و نام آن را «NSFNGT» گذاشت این شبکه قادر به برقراری ارتباط با آرپانت نیز بود.^۳

در همین زمان شبکه‌های رایانه‌ای زیادی به این دو شبکه متصل شدند. بدین ترتیب شبکه‌های رایانه‌ای با کمک آرپانت تبدیل به ستون فقرات اینترنت شد. در سال ۱۹۸۹ آرپا مدیریت آرپانت را متوقف کرد، زیرا آرپانت بر اثر مجتمع شدن با شبکه‌های دیگر تبدیل به اینترنت شده بود و عموم مردم می‌توانستند از خدمات آن استفاده کنند.

انقلاب فناوری اطلاعات دنیایی مجازی، آثاری واقعی پدید آورده است. دنیایی که تمام فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، علمی و هنری را تحت تأثیر قرار داده و به مبادلات تجاری، تعامل بین حاکمیت و شهروندان، توزیع اطلاعات علمی و هنری و آموزشی چهره‌ای جدید بخشیده است. ویژگی‌های منحصر به فرد داده‌ها و برنامه‌های رایانه‌ای از جهت نحوه جمع‌آوری، ذخیره، پردازش و انتقال فوری، پیشرفت سریع و گسترده فناوری اطلاعات، همزیستی شگفت‌انگیز آن با تمام علوم و فنون و مشاغل و نفوذ آن در تمام ابعاد و شئون زندگی انسان، این امکان را برای بشر فراهم آورده است که برای غلبه بر محدودیت‌هایی که زمان و مکان و ماده در دنیای واقعی برای او ایجاد کرده است، فضایی جدید به نام فضای مجازی؛ خلق کند و بسیاری از امور خود را در آن فضا انجام داده و آثار آن را در دنیای واقعی مشاهده نماید.

^۱. DCA (defense connection agency)

^۲. NSF (national science foundation)

^۳. حقوق بین‌المللی و پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای، گروه مطالعات حقوقی سازمان صدا و سیما، سروش، تهران، ۱۳۸۰، ص ۲۱

^۴. cyber space

پروفسور سوزان برنر^۱ در خصوص فضای مجازی می‌گوید: «فضای مجازی گستره‌ای است که در کنار دنیای فیزیکی واقعی قرار دارد و آن عبارت است از یک واقعیت مفهومی مشترک یا یک «دنیای مجازی» نه یک واقعیت فیزیکی مشترک. و از آنجا که این محیط یک گستره فیزیکی نیست، بسیاری این پرسش را مطرح می‌کنند که آیا اصول جاری قوانین کیفری برای پرداختن به جرائمی که با بهره‌گیری از مزایای منحصر به فرد محیط مجازی ارتکاب می‌یابند، کافی هستند یا نه؟»^۲

فضای مجازی در اوایل دهه ۱۹۷۰ همزمان با پیدایش شبکه‌های رایانه‌ای و بعد از اختراع رایانه‌های نسل چهارم که قابلیت تشکیل شبکه را داشتند به وجود آمد. اینترنت موجب گسترش فضای مجازی به سرتاسر جهان و تعمیم آن گردید. البته عده‌ای معتقدند که اصطلاح فضای مجازی در اواخر قرن نوزدهم پدید آمده است. نویسنده کتاب جرائم سایبر در این خصوص گفته است: «اصطلاح فضای سایبر (فضای مجازی) برای اولین بار در سال ۱۹۸۲ در یک داستان علمی تخیلی به کار برده شد. ما در گفتارمان از فضای سایبر به عنوان یک مکان فیزیکی یاد می‌کنیم، اما در واقع اینطور نیست. فضای سایبر اگرچه نسبتاً جدید است اما مفهوم آن جدید نیست و پیدایش این مفهوم، همزمان با اختراع تلفن توسط الکساندر گراهام بل در سال ۱۸۷۶ بوده است. در حقیقت می‌توان گفت که اولین جرائم سایبر در سال ۱۸۷۶ ارتکاب یافتند.»^۳

یکی از پژوهشگران، در مقام رد نظریه فوق‌الذکر می‌گوید: «عناصر متشکل فضای سایبر بنا بر احصاء شورای اروپا و گروه‌های تخصصی آن، البته با رویکرد کاری و حقوقی و نه لزوماً فنی جزئی، عبارت از کامپیوتر بعلاوه مودم بعلاوه مخابرات، با ویژگی شبیه‌سازی و مجازی‌سازی است، که قطعاً در دل خود بحث آن لاین شدن و شبکه شدن را پوشش می‌دهد. فضای سایبر از یک عنصر تشکیل نشده تا بتوان با یافتن شروع آن به تبیین پدیده

^۱ . Susan W. Brenner

^۲ - Susan W. Brenner: is there such a thing as virtual crime?

<http://boalt.org/cclr/v4/v4berbber.htm> p.۲. para ۱۱.

^۳ . جینادی آنجلیز ، پیشین ، ص ۱۷

جدید پرداخت. یافتن زمان پیدایش اولین شبکه‌ها فارغ از مبتنی بودن آن بر تکنولوژی اطلاعات یعنی کامپیوتر نادیده گرفتن واقعیت‌ها است.»^۱

ذکر نکته‌ای در اینجا لازم است. در مبحث ماهیت جرایم سایبری دیدیم این پدیده چیست. کامپیوتر صرفاً یک کیس^۲ [جعبه] و صفحه مانیتور نیست. نباید جرایم مخبراتی قبل از پیدایش کامپیوترهای شخصی و سیستم‌های کامپیوتری را مبنای ارزیابی تاریخی قرار داد زیرا مخبرات محدود کمی داشت و مسائل حقوقی و جزایی آن نیز بسیار اندک بود. از این رو توجه بر پیدایش جرم مخبراتی به عنوان عنصر حساس و تعیین‌کننده در فضای سایبر اصولاً درست نیست، مگر این که در کنار کامپیوتر بحث شود. بجاست یادآور شویم رابط مخبرات و کامپیوتر، مودم^۳ است و همان گونه که در بحث واژه‌شناسی در بحث ماهیت جرایم سایبری آمد، عنوان‌های اینترنت، شبکه و ... همگی جزئی از تکنولوژی اطلاعات یا واسطی از واسط‌های آن هستند. فلذا به هنگام ارزیابی تاریخی و تعیین تاریخچه پیدایش جرایم سایبری نباید ذهن ما را اغفال کنند.»^۴

از خصوصیات فضای مجازی این است که هر آنچه در دنیای واقعی وجود دارد در فضای مجازی نیز می‌تواند وجود داشته باشد، با این تفاوت که در فضای واقعی حضور اشیاء و سایر موجودات به صورت فیزیکی و ملموس است؛ ولی در فضای مجازی حضور آنها به صورت غیرملموس و غیرمادی است. در واقع در فضای مجازی چیزی جز داده‌های رایانه‌ای وجود ندارد؛ اما داده‌های رایانه‌ای موجود در فضای مجازی نمادی از موجودات و اقدامات و مفاهیم فضای واقعی بوده و در بسیاری از مواقع ارتباط مستقیم و واقعی بین آنها وجود دارد. همین ارتباط مستقیم و واقعی بین این دو فضا، باعث شده آثار اقداماتی که انسان در فضای مجازی انجام می‌دهد در دنیای واقعی بروز کرده و قابل رؤیت باشد.

^۱ - دزیانی، محمدحسن، جزوه آموزشی حقوق سایبر و جرائم سایبری، دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک، ۱۳۸۳، ص ۳۵

^۲ - Case

^۳ - Modem

^۴ - دزیانی، محمدحسن، پیشین، ص ۳۵.